

UDK

Izvorni znanstveni članak. Primljen 14. 2. 1989.

Ovaj članak obrađuje odabir vokabulara u nastavi stranih jezika. Istaknuta je važnost frekvencije kao glavnog kriterija odabira vokabulara, a pojedinačno su ukratko opisani i ostali kriteriji. Ukratko je prikazan i razvoj ESP, kao i neke spoznaje o tom području bitne za oblikovanje tečajeva stranih jezika te za izradu pedagoških materijala.

1. Frekvencija kao jedan od kriterija odabira vokabulara

Poznato je da je stav većine metoda podučavanja stranih jezika prema vokabularu u prošlosti bio uglavnom intuitivan, te da je selekcija vokabulara u pedagoške svrhe relativno novija pojava, koja je neposredan rezultat promjene cilja učenja stranih jezika — cilj učenja postaje komunikativna kompetencija, a u novije vrijeme čak komunikativna kompetencija u sklopu određene profesije.

Jezik je vrlo složen fenomen i ideja o selekciji određenih jezičnih materijala nameće se sama od sebe. I kao što gramatiku, fonetska i pravopisna pravila podučavamo u cijelosti, isto tako smo svjesni činjenice da je selekcija vokabulara neizbježna. »Određivanje minimalnog broja riječi koje zajedno mogu funkcionirati u konstrukcijama, a koje ulaze u najširi izbor konteksta, postalo je glavni cilj onih koji rade na pojednostavljenju engleskog jezika za učenike« (Jeffery, 1959).

Kod gramatičko-prijevodne metode o selekciji vokabulara ne može se ni govoriti — tu imamo samo izbor tekstova, i to pretežno literarnih. Važno je, međutim, da se napomene da je gramatičko-prijevodna metoda sasvim zadovoljavala ciljeve koji su se pred nju postavljali. Potreba za drukčijom, novom metodom ukazala se onog časa kad su se ciljevi učenja stranih jezika redefinirali.

Mnogi lingvisti su se u toku svojeg rada doticali i problema vokabulara. Sa stajališta današnjih dostignuća u lingvistici njihovi su stavovi prema vokabularu, kao i prema nekim drugim jezičnim pitanjima, prilično intuitivni, ali se njihov doprinos ne smije zanemariti.

Osamdesetih godina prošlog stoljeća, točnije 1880, F. Gouin objavljuje svoje sasvim revolucionarne ideje o podučavanju odnosno učenju stranih jezika. On između ostalog ističe i važnost vokabulara, ali ga ne stupnjuje ni po težini, ni po frekvenciji. Ne mnogo kasnije, 1899, Sweet će u svojoj knjizi *The Practical Study of Languages* predložiti učenje sasvim malog vokabulara što ga treba temeljito savladati prije prelaska na nove riječi. Jespersen također spominje potrebne riječi, ali ne i

frekvenciju kao kriterij odabira. Veliku važnost za praktično rješavanje problema vokabulara imao je znanstveni projekt koji je 20-ih godina ovog stoljeća pod nazivom *Učenje modernih stranih jezika* proveden u SAD. To je bila sveobuhvatna analiza nastave stranih jezika u SAD, u kojoj se, između ostalog, preporučuje i selekcija vokabulara na osnovi frekvencije (Vilke, 1977).

Izrada frekvencijskih lista (frequency counts) započela je znatno prije: jedna od prvih i najpoznatijih studija frekvencije vokabulara bila je Keadingova iz 1898. Tu je analizirano 11 000 000 riječi iz 14 različitih tipova izvora. Dewey je 1923. objavio knjigu *The Relative Frequency of English Speech Sounds*, i to na osnovi korpusa od 100 000 riječi iz različitih izvora. Thorndike and Lorge su 1944. objavili *Teachers' Word Book*. Njihov korpus obuhvaćao je 4 000 000 riječi iz 41 izvora, a rezultat je bila lista od 20 000 najfrekventnijih leksičkih jedinica. M. West je uz L. W. Faucetta, H. E. Palmera i E. L. Thorndikea sudjelovao u izradi liste koja je 1936. objavljena kao *Interim Report on Vocabulary Selection*. Godine 1939. M. West je započeo s njezinom revizijom, da bi revidirano i prošireno izdanje bilo objavljeno 1953. pod naslovom *A General Service List of English Words*. West je smatrao da je taj osnovni vokabular od oko 2 000 riječi »good enough for anything, and more than good enough for most things«. Vokabular se po Westu može klasificirati u dvije grupe: opći i specijalizirani. Westova lista sadrži opći vokabular, i to minimalni produkcijski. Minimalni vokabular na nivou prepoznavanja trebao bi biti znatno veći. Druga grupa, specijalizirani vokabular (tj. jezik bilo koje struke) može u stanovitom smislu predstavljati nepoznanicu i za izvornog govornika.

2. Ostali kriteriji odabira vokabulara

Većina lingvisti koji su se bavili odabirom vokabulara u pedagoške svrhe slažu se u mišljenju da je frekvencija svakako prvi i glavni kriterij selekcije, ali ne i jedini, pa predlažu neke dodatne kriterije.

Prema W. F. Mackeyu (1965) kriteriji odabira vokabulara su sljedeći: frekvencija (frequency), disperzija (range), raspoloživost (availability), pokrivenost (coverage) i lakoća usvajanja odnosno naučivost (learnability). A. Howatt (1974: 8) kao kriterije predlaže frekvenciju (frequency), pokrivenost (coverage) i raspoloživost (availability). P. Corder (1973: 233) također priznaje važnost frekvencije, ali tek pošto smo odredili »topics and situations« u kojima će učenik koristiti jezik. Postoji, naime, mnogo riječi koje mogu biti bitne za potrebe i interese određene grupe učenika, a da ustvari imaju nisku relativnu frekvenciju. M. West (1959: ix) uz frekvenciju predlaže kriterij ekonomičnosti (cost), potrebnosti (necessity), pokrivenost (cover), stilski nivo (stylistic level) i kriterij intenzivnih i emocionalnih riječi (intensive and emotional words).

Kako se različiti lingvisti uglavnom slažu i u razlozima predlaganja dodatnih kriterija selekcije vokabulara, a i u samim kriterijima, zanimljivo bi bilo detaljnije se osvrnuti na neke od tih kriterija.

2.1. Kriterij disperzije

Pravilo kriterija disperzije je da ukoliko jedna jedinica ima visoku frekvenciju i ravnomjerniju disperziju (tj. ako se javlja u većem broju izvora), onda je ona za nas

važnija od riječi s istom frekvencijom, koja se, međutim, javlja u manjem broju izvora ili čak samo u jednom izvoru.

2.2. Kriterij raspoloživosti

Kriterij *raspoloživosti* odnosi se na riječi koje su na frekvencijskim listama možda i dosta nisko, ali bez kojih apsolutno ne možemo (dani u tjednu, boje). Spomenimo da su se na Thorndikeovoj listi riječi kao *chalk*, *blackboard*, *shelf* i *drawer* pojavile tek nakon 4 000 riječi. Mackeyeva i Howattova definicija kriterija raspoloživosti ne poklapaju se u potpunosti: Mackey inzistira na objektivno potrebnom vokabularu, dok Howatt samim načinom sastavljanja lista (različite osobe sastavljale bi liste riječi povezane s nekim određenim kontekstom; liste bi se zatim usporedile i odabrali najfrekventniji termini koji time zadovoljavaju kriterij raspoloživosti) dozvoljava stanovitu subjektivnost. M. West ovaj kriterij – niskofrekventna ali apsolutno potrebna riječ – označava terminom *potrebnost* (necessity). Pogledajmo funkciju tog kriterija na sljedećem primjeru:

Riječ	Značenje
vessel	<ul style="list-style-type: none"> – <i>any container</i>, relativna frekvencija 11%, riječ <i>container</i> korisnija – <i>ship</i>, relativna frekvencija 87%, ovo značenje je unatoč visokoj frekvenciji izbačeno, jer u tom značenju već imamo samu riječ <i>ship</i> – <i>blood vessel</i>, relativna frekvencija 1%, frekvencija vrlo niska, ali se u tom značenju riječ ničim ne može zamijeniti, pa ostaje (West, 1959: 546).

Osnovna svrha ovakvih zahvata je ekonomičnost, ali nam se čini da je donekle u suprotnosti s Westovim geslom: nije frekvencija ono što riječ čini korisnom, nego je korisnost ono što je čini frekventnom. Naime, osoba koja uči engleski jezik bit će prisiljena da riječ *vessel* (u značenju *ship*) prepoznaje, razumije i nauči upravo zbog njezine visoke frekventnosti.

2.3. Kriterij pokrivenosti

Kriterij *pokrivenosti* odnosi se na riječi koje imaju šire značenje, pa, prema tome, i veću sposobnost »pokrivanja«, a korisne su u cirkumlokucijama (*circumlocutions*) umjesto neke usko stručne riječi koju još nismo naučili. Parafraziranje je važna i neizbježna faza usvajanja vokabulara, prihvatljiva kao povremeni »oslonac«, ali koja ne bi smjela postati navika (Rivers, 1982). Ovaj kriterij funkcionira dvojako:

a) Odnosi se na riječ širokog značenja

Riječ *get* pokriva značenja riječi *become* i *receive*.

Po Westu je ovo kriterij potrebnosti (necessity), i on navodi sljedeći primjer: riječ *preserve* (hrana) s relativnom frekvencijom od 7% pokriva ove pojmove: *canning*, *bottling*, *salting*, *freezing*, *jam making* (West, 1959: ix).

b) Odnosi se na produktivnost riječi.

Općenito se smatra da je između nekoliko riječi s istom frekvencijom efektivnija ona koja je produktivnija, dakle ona s pomoću koje ćemo dobiti više složenica ili izvedenica. Ovaj kriterij je vrlo značajan, ali se donekle uklapa u kriterij frekvencije.

2.4. Kriterij naučivosti

Posljednji kriterij koji ćemo spomenuti je *naučivost*, odnosno lakoća kojom se određene riječi pamte i uče (M. West: ease or difficulty of learning / = cost/). Mackey i West doduše koriste slične nazive, ali se u sadržaju kriterija razilaze. Smatramo da je ovaj kriterij, onako kako ga shvaća Mackey, sasvim subjektivan. Nije konstantan, može ovisiti o materinskom jeziku studenta, njegovom općem znanju i interesima. Smatramo da bi se primjena ovog kriterija mogla pokazati korisnom u individualnom radu sa studentima, ali nema ono univerzalno značenje koje ima frekvencija. West, međutim, kriterij naučivosti svodi na ekonomičnost: npr. riječ *claim* (udio u rudniku) ima izrazito malu frekvenciju, ali je bliska izrazu *claim the title*, pa vrijedi učiniti ovaj sasvim mali dodatni napor za usvajanje ovog termina.

Vidimo da se liste sastavljene na osnovi kriterija frekvencije mogu »korigirati« u dva smjera:

- niskofrekventne riječi (koje nisu ušle na listu), ako su nužne, dodaju se listi i
- visokofrekventne riječi (koje su ušle na listu), bez kojih se može, zato što na listi već postoji jedan sinonim, mogu biti eliminirane.

To je svakako posljedica inzistiranja na ekonomičnosti koja je pri sastavljanju ovakvih lista neopisivo važna.

3. Počeci ESP-tečajeva

Početak šezdesetih godina javlja se nezadovoljstvo s dotadašnjim metodama podučavanja stranih jezika uz pomoć književnih tekstova, gdje se ne uzimaju u obzir interesi i budući ciljevi i potrebe učenika. Započinju promjene u praksi nastave stranih jezika, pa se pri izradi nastavnih programa i materijala počinju uvažavati potrebe studenata. Započinje selekcija nastavnih materijala, naročito na području vokabulara, i to ovisno o tipu i cilju tečaja. Osnovni kriterij odabira jest frekvencija, koja i nije ništa drugo doli »statistički odraz korisnosti riječi u analiziranim materijalima« (Mackey, 1965).

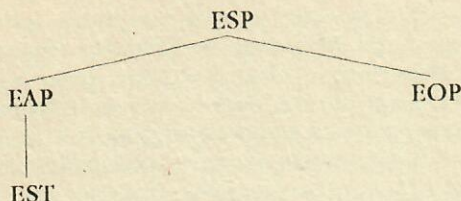
Tako započinje razvoj ESP-a (English for special/specific purposes). U tečajevima ESP-a ciljevi učenja neobično su dobro definirani, pa općenito možemo reći da su to tečajevi jezika struke jer uzimaju u obzir potrebe studenta odnosno učenika kojemu je potrebno znanje stranog jezika za što efikasnije obavljanje profesije (Wilkins, 1976).

U vezi sa ESP-tečajevima važno je spomenuti rad Ewera i Lattorea u Chileu *A Course in Basic Scientific English* (1969). Tema ovog rada je »specijalni jezik«, točnije nastavni program sastavljen na osnovi frekventnosti sintaktičkih i leksičkih jedinica (McDonough, 1984).

Pojam ESP danas je u nastavi stranog odnosno drugog jezika univerzalno prihvaćen. Specijalni jezici ili jezici struke stari su, doduše, koliko i struke (jezik

medicine, tehnike), ali tek ESP »legalizira« njihovo znanstveno i sistematsko uvođenje u praksu nastave stranog odnosno drugog jezika.

Kako se primjena ESP-a širila, tako su nastajale i različite modifikacije tog termina. Da bi se izbjegle nejasnoće, British Council je 1975. predložio sljedeću klasifikaciju:

ESP – English for Special/Specific Purposes

EAP – English for Academic Purposes

EOP – English for Occupational Purposes

EST – English for Science and Technology

Kako je učenje jezika u službi profesije dobivalo na intenzitetu, nastajali su novi nazivi:

EBP – English for Business Purposes

EMP – English for Medical Purposes

ERP – English for Recreational Purposes

i nalazili svoju praktičnu primjenu u mnoštvu znanstvenih projekata i tečajeva (McDonough, 1984).

Trend ESP direktan je rezultat potrebe za proučavanjem tekstova i materijala iz određenih struka na stranim jezicima. Većina zemalja nastoji pratiti informacije o dostignućima zemalja anglo-svijeta, pa je EST dodatno zanimljiv stoga što su upravo zemlje engleskog govornog područja te koje su u nauci i tehnologiji ostvarile najveći napredak. Uz tekstovne materijale izrađuju se i dvojezični i višejezični rječnici koji pokrivaju sve uža područja, postaju dakle, sve specijaliziraniji, i to ponajprije zbog potrebe za nadasve preciznim ekvivalentima u stručnoj terminologiji za određeno naučno područje.

4. Korištenje spoznaja ESP-a pri oblikovanju tečajeva stranih jezika i izrade pedagoških materijala

Definiranje optimalnog (najfrekventnijeg, najkorisnijeg) vokabulara tek je jedan, doduše vrlo važan korak u oblikovanju ESP-tečaja. Možemo reći da je »specijalni« jezik u stanovitom smislu ponešto ograničen:

- teme (topics) su predvidive
- vještine (language skills) mogu biti ograničene – može biti potreban samo govor ili isključivo čitanje
- vokabular je obično specijaliziran, a gramatika donekle ograničena i može imati neobičnu distribuciju (Wilkins, 1976).

Da bismo definirali lingvističke potrebe budućih stručnjaka (ovo se može primijeniti na bilo koju struku), potrebno je da predvidimo buduću profesionalnu situaciju sadašnjeg studenta:

- da li će se od njega tražiti razumijevanje ili produkcija ili oboje (praćenje stručne literature na stranom jeziku, kontakti sa stranim poslovnim partnerima ili oboje),
- da li će se očekivati da vlada govornim ili pisanim jezikom (sastavljanje izvještaja, pismeni prikazi znanstvenih istraživanja, eksperimenata i sl.).

Osnovna razlika između općeg tečaja jezika i EST-tečaja jest, dakle, očita: u EST-tečaju teme i vještine mogu biti vrlo usko određene. Poruka ovdje ima sasvim drugačiji oblik: to mogu biti upute, opis eksperimenta, tehnološki postupak, izvještaj, naučna rasprava itd. Da citiramo W. Riversa. EST »nije diskusija o popravku karburatora umjesto o izletu u Chicago« (1981: 473).

Mislimo da nije potrebno naročito isticati važnost poznavanja struke za nastavnika stranog jezika, jer postoji izvanredno velika mogućnost korištenja nelingvističkih elemenata (matematičkih i kemijskih formula, skica, nacrti i sl.) koji su, bez obzira na jezik, karakteristični za određenu struku. Uzmemo li u obzir da nastava stranog jezika na stručnim fakultetima traje redovito 4 semestra, sa po 2–3 sata nastave stranog jezika tjedno, onda i odabir minimalnog stručnog vokabulara, a i, gdje je to ostvarivo, primjena tečajeva ESP-a, postaju imperativ, to više što tečaj jezika struke (osim u iznimnim okolnostima) nije nešto što se nudi kao alternativa općem tečaju jezika, nego predstavlja proširenje općeg znanja jezika jezikom struke.

LITERATURA

- Howatt, A., *The Background to Course Design u Techniques in Applied Linguistics*, The Edinburgh Course in Applied Linguistics, Volume 3, Oxford University Press, 1975.
- Jeffery, G. B., »Foreword« u *A General Service List of English Words*, Longmans, 1959.
- Mackey, W. F., *Language Teaching Analysis*, Longmans, 1965.
- McDonough, J., *ESP in Perspective*, A Practical Guide, Collins Educational, 1984.
- Prebeg-Vilke, M., *Uvod u glotodidaktiku*, Školska knjiga, Zagreb, 1977.
- Rivers, W. M., *Teaching Foreign-Language Skills*, The University of Chicago Press, Second Edition, 1981.
- Ullman, S., *Semantics*, An Introduction to the Science of Meaning, Basil Blackwell Publisher Limited, 1983.
- Vilke, M., *Metodologija znanstvenog istraživanja u nastavi stranih jezika*, Godišnjak Saveza Društava za primijenjenu lingvistiku Jugoslavije, br. 3/1979.
- West, M., *A General Service List of English Words*, Longmans, 1959.
- Widdowson, H. G., *Explorations in Applied Linguistics*, Oxford University Press, 1980.

SELECTION OF MINIMAL VOCABULARY FOR APPLICATION IN FOREIGN
LANGUAGE TEACHING

Summary

This article is concerned with the selection of vocabulary in foreign language teaching. The significance of frequency as the main selection criterion is pointed out, other criteria being also briefly described. The article provides a short account of the development of the concept of ESP and of certain issues fundamental for its implementation in language teaching and design of teaching materials.